

Felsefe Dergisi Yayın Hayatına Yeniden Başlıyor

Felsefe Dergisi yayın hayatına 35 yıllık aradan sonra *Felsefe Dergisi – Diyalektik Düşünce Yazıları* adı altında yeniden başlıyor. Aralık 1972 yılında Prof. Dr. Afşar Timuçin'in yönetiminde yayın hayatına başlayan *Felsefe Dergisi*, 1980 yılında 12 Eylül askeri darbesi tarafından kapatılmıştır. Altı yıl sonra Haziran 1986 tarihinde Aziz Çalışlar'ın editörlüğünde yayın hayatına yeniden başlayan *Felsefe Dergisi*, Oğuz Özügül'ün de editörlüğünde 1990 yılına kadar devam etmiştir. Derginin son olarak 32./33. sayısı yayınlanmıştır.

Felsefe Dergisi – Diyalektik Düşünce Yazıları, Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanacaktır. En başta Türkçe felsefe dünyasını her bakımdan zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla önce dijital olarak herkese açık bir şekilde yayınlanması planlanmaktadır. Ayrıca çevrim içi ve/veya yüz yüze ulusal ve uluslararası konferanslar, sempozyumlar ve çalıştaylar düzenleyecek, farklı kanallardan felsefenin ve bilimlerin sorunlarını ilgilendiren konularda farklı dillerde yayınlar yapacaktır.

Felsefe Dergisi'nin yayın hayatında kesintiler olmuş ve son olarak yayın hayatını 35 yıl önce durdurmuş olsa da; Türkçe Felsefeye telif yazılarla ve değişik dillerden yapılan çevirilerle çok büyük hizmetler vermiştir. Dergimiz gelecek yıl Mart ayında 53. yılını kutlayacaktır. Dergiyi 50. yılında yayınlamayı, hatta geniş çaplı uluslararası bir konferansla kutlamayı çok arzuladık, fakat olanaklarımız ancak şimdi el veriyor. Gelecek yıl Mayıs ayında 34. sayısını yayınlayarak bunu kısmen telafi etmeyi umuyoruz. Derginin yayınlanmasına Türkçe Felsefenin Macit Gökberk, Selahattin Hilav, Hilmi Yavuz, Uluğ Nutku, Afşar Timuçin gibi büyük kurucu isimleri aktif olarak katılmıştır. *Felsefe Dergisi*'ni yeni adıyla yayınlarken bu kurucu mirası eleştirel, yani diyalektik olarak sahipleniyoruz ve kapsayıcı olarak derinleştirerek sürdürmek istiyoruz.

Felsefe Dergisi – Diyalektik Düşünce Yazıları, yayın hayatına bütün insanlığın yaşadığı büyük ekonomik, politik, etik ve ekolojik, kısacası toplumsal, kültürel, ahlaki ve estetik bakımdan büyük bir anlam ve değer krizinin tüm insanları var olmak mücadelesiyle karşı karşıya getirdiği koşullarda başlıyor. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde insanlık, tarihinin en derin ve en tehlikeli genel krizlerinden birini yaşıyor. İnsanlığın içinde bulunduğu derin genel krizle birlikte ekonomik, ahlak, sanat, estetik, inanç, bilimsel, toplumsal yaşam; kısacası insanın yaşamına içerik ve anlam kazandıran her şey, eş deyişle insan yaşamının kendisi giderek daha çok değersizleşmektedir. Geçen her gün tam bir nihilist durumun hâkim hale geldiğine tanık oluyor.

İnsanın varlığı hâkim postmodern-neoliberal ideolojiye göre kurgulanan “yeni” insan tipi açısından yalnızca kâr, çıkar, yarar ve kazanç bağlamında bir önem arz etmektedir. Diğerleri ancak kâr kaynağı olarak çıkar sağlamak için iş görüyorsa bir anlam ifade etmektedir. Bu çerçevenin dışına düşen her kim olursa olsun herkes kelimenin gerçek anlamında “hiçbir şey” olarak işlem görmekte ve “değersiz” olarak alınmaktadır. Bu koşullar altında insanlığın Nazi toplama kamplarının geniş çaplı bir uygulaması ile karşı karşıya olduğunu düşünmeden etmek mümkün değildir.

Birkaç yıl önce dünya çapında yaşanan pandemi, insanlığın içinde bulunduğu bu genel krizi daha belirgin ve daha açık olarak görünür hale getirmiştir. Bölgemizde yaşanan savaşlar yeni bir “dünya savaşı” söylemini daha sıklıkla kullanılır kılmıştır. Hatta güçlü dünya politikacılarının insanlığı

bir nükleer savaş ile tehdit ettiğine ve esir almak istediğine tanık olmuşuzdur. İnsanlık bu büyük genel krizin neden olduğu büyük bir çöküş ve yok olma tehlikesine doğru sürüklenip gitmektedir. Bu büyük tehlike, insanlık ve belki de gezegenimizde var olan tüm canlı organizmanın geleceğini ilgilendirmektedir. Bu nedenle insanlık bugün kelimenin gerçek anlamında bir “olmak ya da olmamak” sorunuyla karşı karşıya gelmiştir.

Çağdaş felsefenin kurucuları insanlığın içinde bulunduğu durumu ve tüm ilişkilerinde taşımış olduğu şiddet potansiyelini göz önünde bulundurarak modern insanlık halini ta başından beri “herkesin herkese karşı savaşı” ve “olmak ya da olmamak” durumu olarak belirlemiştir. Bu durumda ‘insan insanın kurdu’ olmaktan başka bir şey olamazdı. Bugün bu durum insanlık, diğer tüm canlılar ve genel olarak doğa bakımından gerçek anlamda çok acil hayati bir öneme sahiptir.

İnsanlığın genel krizi felsefenin hep alacakaranlığı olmuştur. İnsanlığın küllerinden yeniden doğuşu felsefenin de yeniden kendisine gelişinin ve kuruluşunun önkoşuludur. Felsefe insanlığın kâinata veya evrende varlığına akla dayalı bir anlam kazandırma çabasının bir ürünü olarak varolmuştur. Akıl, çağımızı tüm çelişkileriyle ve çelişkilere içkin çözüm potansiyelleriyle kavrayan ve buna dayalı eylem perspektifi sunmakla yükümlü olan felsefenin en önemli aracıdır. Bu, felsefenin tüm bilimleri temellendirici ve ereği bilimselleştirici özgürlük bilimi olmasından kaynaklanır.

Mevcut değer ve anlam krizinin bugün derinleşerek yıkıcı bir şekilde yaşanıyor olmasının nedeni, modern insanın başından beri çelişkili pratiğinde ve derme çatma olan dünya tasarımında birliğin ve bütünlüğün çökmüş olmasıdır. İnsanlık dünya çapında akla dayalı barışı ve özgürlüğü mümkün kılan yeni bir birlik ve bütünlük arayışı içindedir. Bu durum en başta felsefeyi göreve çağırılmaktadır. Fakat özellikle Türkçe felsefede son 30-40 yıldır bilimsel gelişmenin çok gerisinde kalmıştır. Bilim düşmanı Heideggerci ve başka mistik ve teolojik varlık teorileri üzerinden irrasyonel bir varlık ve anlam tartışması hâkim kılınmıştır. Perspektifinde ve içeriğinde özgürlük olmayan Nietzscheci güç istencini buna sanki bir çözümmüş gibi sunulmuştur. Ama bu, bugünkü zaten hâkim rekabetçi günlük pratiği onaylamaktan başka bir anlama gelmemektedir. Thomas Hobbes, “herkesin herkese karşı savaşı” anlamına gelen bu durumu “doğa durumu” olarak tanımlamıştır –ki bu, akıl dışı olan, akıl ile düzenlenmemiş, kendiliğinden oluşmuş olan anlamına gelmektedir. Kendiliğinden oluşmuş akıl dışı durum, “normal” durummuş gibi sunulmak istenmektedir.

Mitolojiler de kendi dönemlerinde bir anlam krizinin bir ürünü olarak doğmuştur. Hesiodos’un kendi coğrafyasında tüm kültürlerin büyük bir sentez denemesiyle rasyonelleştirdiği mitolojinin çökmesiyle, mitoloji kendi içinde oluşturduğu akıl (logos) potansiyelini serbest bırakmıştır. Felsefi düşüncenin habercisi olan Thales, mevcut durumda içinden çıkış aranan krizin aynı zamanda köken, geçmiş ve gelecek ile de doğrudan ilgili olduğunu ve bunun ancak logosa dayalı olarak çözülebileceğini göstermiştir. Epiküros’un insanın mutluluğu için gerçek doğanın incelenmesi gerektiğine dair talebi neredeyse tüm antikler için geçerlidir ve bu, felsefenin başından itibaren ontolojik bir kuruluş arayışı içine girdiğini göstermektedir.

Arkhe sorusu bir varlık sorusudur. Eş deyişle Arkhe sorusu ontolojik bir sorudur. Arkhe sorusu, sonra, bir epistemolojik sorudur. Arkhe sorusu tüm pratik yaşamımızı ilgilendiren, dünyanın varolma tarzına dair bir anlam, dolayısıyla ahlak sorusudur. Arkhe sorusu çöken hâkim çokluğun birliğini yeni ve daha ileri bir çokluğun birliğini kurmayı, daha üst seviyede yeni bir bütünlük oluşturmayı ve böylelikle dünyaya ve yaşama yeni bir anlam kazandırmayı amaçlamış olmanın sonucu oluşan dünyayı değiştirmeye dair bir sorudur. Platon ve Aristoteles ile sınırlı olmayan Atina klasik felsefe sistemleri bu arayışın üst uğrağıdır. Aristoteles tüm antik tartışmayı ansiklopedik bir bakışla

sentezlerken varlığı hem oluşum hem süreklilik ve hem de kopuş olarak kurgulamıştır. Buna göre çokluk ve birlik ontolojik bir zorunluluktur. Bilgi, ontolojik sürecin gerçekçi epistemolojik kurgulanışı olarak ortaya konmuştur. Bilgi varlığın bilgisidir. Çağımızda felsefede varlığın ontolojik kurgusunda antik akıl emeğinin ulaşmış olduğu bu seviyenin gerisine düşülemez. Felsefe ta başından beri ontolojik olarak temellendirilmiş olmaya dair formüle edilmiş olan bu talebinden vazgeçemez.

Descartes'ın evrende varolan her şeyin varlığının her şeyin varlığına bağlı olduğuna dair önermesi, Stoacı bir fikir olmasına karşın bilimsel modern dünya görüşüne dayanak oluşturur. Kopernik Devrimi ile güneş merkezli dünya tasarımı temellendirilmiş ve böylelikle insanın evrende imtiyazlı olduğuna dair yaratılış mitosuna dayalı efsane son bulmuştur. İnsan da evrende her varolan varlık gibi bir varlıktır. Dolayısıyla insanın evrende imtiyazlı bir varlık olduğuna dair söylem bir mittir. İnsan da evrende varolan her şey gibi basit bir ayrıntıdan başka bir şey değildir. Fakat insan evrenden nesnel gerçekliğe anlam kazanabilmektedir ve ona kendi perspektifinden diğer canlıları ve doğanın gereksinimlerini göz önünde bulundurarak anlam katma kapasitesine sahiptir. Bunu mümkün kılan içimizdeki ahlak yasasıdır. Galileo Galilei'nin eylemsizlik yasasını temellendirmesiyle evrene dair Skolastik statik kurgunun yerini devinen bir evren tasarımı almıştır. Böylelikle insanın evrende varlık nedenine dair yaratılış mitosundan kazanılan (tanrı ve insan merkezci) anlam geçerliliğini yitirmiştir. Ancak bu kendi kendine devinen varlık görüşüne dayalı olarak, modern felsefenin üst uğrağı olan Hegel felsefesi çerçevesinde, insanın evrende varlığının anlamının özgürlük olduğu gösterilebilmiştir. Evren kendiliğinden bir anlam sunmuyor. Evrene ve böylelikle evrende kendi varlığına anlam veren insandan başkası değildir.

Descartes “düşünüyorum, o halde varım” ilkesinin evrende, Hobbes ise insanın özgürlüğünün doğada temellendirildiğini modern felsefenin kuruluş aşamasında hâlihazırda göstermiştir. Hegel'in varlık kurgusuna göre, kendisini hareket ettirebilmek için kendi hareket gücünden başka aşkın bir güce ihtiyaç duymayan varlık, ancak kendi hareket kapasitesini kendisinde barındıran varlıklar varedebilir. Bu nedenle insanın özgürlüğü doğada, yani varlıkta temellendirilmiştir. Bu nedenle Locke, insanın şu veya bu kapasitesinin değil, bir bütün olarak aklıyla, vicdanıyla ve iradesiyle eylemde özgür olması gerektiğini talep etmiştir. Ne var ki, doğa bir özne gibi işlese de; doğada bir erek bulunmaktadır. Kant'tan beri açıkça ifade edildiği gibi, doğa sanki bir özne gibi işlemektedir, fakat ereksel olmayan erekselliği doğayı bir özne olarak tanımlamayı mümkün kılmamaktadır. Evrende her şey birbiriyle ilişkili olsa da hiçbir şey başka bir şey için yaratılmamıştır. Hiçbir şey başka bir şeyin varlığı için varedilmemiştir. Hiçbir şey insanın varlığı için de yaratılmamıştır. Her şey kendiliğinden varolmuş ve evrim dolayısıyla değişerek gelişmiştir.

Heideggerci statik tasarımında olduğu gibi, varlığa antropomorfik özellikler yükleyip, onu konuşuran, ona varlığın anlamını söyleten mevcut varlık tasarımları bilim dışı ve irrasyoneldir. İrrasyonelizm, anti-felsefi yıkıcı bir 'düşünce' hareketidir ve kendisini felsefe tarihinde gücüne göre bazen felsefenin içinde yıkıcı güç olarak bazen de felsefenin dışında sanki asıl felsefeymiş gibi felsefeye, yani logosa dayalı düşünme tarzına karşı konumlandırarak varolmuştur. Rasyonel varlık tasavvurunda Spinozacı yaklaşımın ve rasyonel felsefe tasarımında Hegel'in gerisine düşülemez.

Modernler tarafından “ikinci doğa” olarak tanımlanan ve antikler tarafından *physis*, yani doğada ve aynı zamanda doğa karşısında *nomos* olarak belirlenen kültürel-toplumsal alan, bir ilişkiler, eylemler ve değerleri içeren erekler bütünüdür. Toplumun kavramlaştırılması konusunda Protogoras'tan beri biriken bu Aristotelesçi yaklaşımın gerisine düşülemez. İnsanın özgürlüğü doğada temellendirilmiştir, fakat onun toplumdaki özgürlüğünün yine onun kendisi tarafından

temellendirilmesi ve kurulması gerekmektedir. Felsefe mevcut en son bilimsel bilgilere dayanarak genelleştirip kurguladığı dünya tasarımı dolayısıyla insanlığı dünyada özgürlüğünü gerçekleştirme konusunda yönlendirmekle yükümlüdür. Bu onun teorik olduğu kadar pratik bir özgürlük bilimi olma özelliğinden kaynaklanır. Kant, kendisini teoriye indirgeyen, eylem alanını sadece teori ile sınırlayan felsefi uğraşı haklı olarak basit bir 'düşünce oyunu' olarak tanımlamıştır.

Modern felsefe, Yeniçağ ve Modernlik koşullarında bir dünya tasarımı sunarken merkezinde bireyin öznelliğini temellendirme çabası olan Helenist felsefenin bir sentezine yönelir. Şüpheli düşünceyi dönüştürerek diyalektik düşünce çerçevesine yerleştiren modern filozoflar, insanı diyalektik bütüncül bakışla hem teorik hem de pratik varlık olarak kavramaya çalışır. Modernler insanlığın dünyada özgürlüğünün kurgulanması ve kurulması konusunda teorik kavrayışı, insanlık halini bir çelişkiler ve çatışmalar bütünü olarak ortaya koymaya kadar getirmiştir. Modern insanlık hali Hobbes tarafından ta başından itibaren kendinde büyük yıkıcı şiddet potansiyelleri barındıran bir savaş hali olarak betimlenmiştir. Kant, ahlaklılığı gönüllü ve özgür eylem alanı olarak belirlerken; bu eylemleri yargılayan formel hukuk alanının ilkesini mutluluk değil, cezalandırma olarak teşhis ederek, erdem ve yargı alanlarının çatışık durumuna dikkat çekmiştir. Hegel, modern insanlığa dair bu gözlemi geliştirerek modern insanlık halini bireyin vicdan hukuku ile toplumsal ahlaklılığın çelişkili trajik hali olarak ortaya koyar.

Marx, insanlık halini yeniden kurgularken, geleneksel olarak yapıldığı üzere doğayı zorunluluk ve toplumu özgürlük alanı olarak birbirinden ayrı bir şekilde belirlememiştir. Bu düalist yaklaşıma karşı diyalektik ilişkisel bir bakış geliştirmiştir. Marx üretim alanını zorunluluk alanı olarak belirlemiştir. Üretim alanı, doğal ilişkilerin ve toplumsal ilişkilerin kesişim noktasında ortaya çıkan, insanın iradesini ona tâbi kılmak zorunda olduğu alandır. Kültür, emek dolayısıyla üretim sonucu oluşur. Özgürlük alanı, üretim dolayısıyla mümkün olan, fakat üretim alanının ötesinde beliren ve insanın kendisini özgür iradesiyle ortaya koyduğu alandır. Sanat, zorunluluk alanı dolayısıyla mümkün olan bu özgürlük alanında oluşur. İnsanlık hali bu bütünlük içinde temelde olan ve onun üzerinde şekillenen ile birlikte kavrandığı oranda toplumsal ilişkilerdeki tüm çarpıklıklar, çelişkiler ve çatışmalar kaynaklarıyla birlikte kavranabilir ve açıklanabilir. Marx, insanlık haline dair bu bütüncül yaklaşımıyla zorunluluk alanının özgürleşmesine bağlı olarak özgürlük alanının da tahakküm ilişkilerinden arındırılabilceğini göstermiştir.

Modern devletin kaynağı kendisini mülkiyet problemi olarak ifade eden üretim ilişkilerinde gözlemlenen sınıfsal çelişkidir. Bu çelişkinin toplumsal ilişkiler bakımından yaygın izdüşümünü, toplumun ezici çoğunluğunun üretmesine karşın kendisini gerçekleştirmek için gerekli araçlardan yoksun olmasında görür. Adam Smith modern işbölümünü bir yandan insanı insanlıktan çıkaran, insanın insana dair tüm yetilerini çökerten bir durum olarak betimlerken, diğer yandan büyük kavgayı bir efendi-köle savaşı olarak ortaya koymuştur. Sınıf teorileri benden çok önce vardı diyen Marx, zamanı insanın kendisini gerçekleştirdiği mekân olarak belirler. Fakat aynı zamanda modern toplumda zamanın emekçi insanın emeğinin ücretlendirilmesi için bir ölçü olarak kullanılıyor olmasını, emeğin ontolojik ve teleolojik yaratıcı işlevini tersine çevirdiğini gösterir. John Miller, insanın insan tarafından köleleştirilmesinin temelinde kadının erkek tarafından köleleştirilmesinin yattığını göstererek sorunun kaynağının mülkiyet ilişkileri olduğunu ortaya koyar. Kadının köleleştirilmesi onu kamusallığın dışına itmiş ve eve hapsolmaya mahkûm etmiştir. Mary Wollstonecraft, kadının kamusallığını temellendirirken, böylelikle aynı zamanda aşkın özgürlük sorununu insanlığın gündemine taşımıştır.

Engels, toplumsal varlığın ontolojisinin sorununu emeğin ve aşkın özgürlük problemi olarak belirlemiştir.

Tasavvuf çerçevesinde ve şiir geleneğinde de olsa yeryüzünü gerçeğin, aşkın, dostluğun, kardeşliğin, dürüstlüğün, emeğin, sömürüyle değil, alın teriyle akla ve bilgeliğe dayalı yaşamının yeryüzü yapma düşüncesi Türkçe Anadolu düşünce geleneğinde mevcuttur ve bu bakımdan birçok yanı sıra Anadolu kaynaklı felsefe tarihi, bu geleneğin vasiyetinin de gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Türkçe felsefe mirası Tanzimat'tan beri birikerek gelmiştir ve özellikle 20. yüzyılda ortaya konan felsefi emek ile biçim kazanmaya başlamıştır.

Çağdaş felsefi düşünce Descartes ve Hobbes'tan beri insanlık halinin başlıca sorununu toplumsal varlığın ontoloji problemi olarak belirlemiştir. Hegel'in felsefe sistemi bu problemin kurgulanması ve kavramlaştırılmasında doruk noktasını oluşturmaktadır. 20. yüzyılda yapılan ontoloji araştırmalarının ve yürütülen tartışmaların ışığında varlık kavramı yakından tanımlanmıştır. Varlık bundan böyle artık genel olarak tanımlanmak yerine daha yakından kavranmış ve organik olmayan, organik olan ve toplum olarak katmanlara ayrılmıştır. Bu katmanlar iç içe geçmektedir, birinden diğerine zorunlu geçişler bulunmaktadır. Bilimsel bilginin ışığında bu katmanların her birinin kendisine has yasallığı vardır. Bu genel ontolojiye dayalı toplumsal varlığın ontolojisi Lukács tarafından emek ontolojisi olarak belirlenmiştir. Modern çağda emek, bağımlı ücretli, özgür olmayan emektir. Emeğin ücretli halinin bağımlılığı, modern çağda toplumsal varlığın ontolojik tutsaklığına işaret eder. Bu nedenle emeğin bağımlı halinden kurtarılıp özgürleştirilmesi, toplumsal varlığın ontolojik kurtuluşuna ve insanlığın her bakımdan yeniden kuruluşuna denk gelmektedir.

Bu bütünlüklü yeniden kuruluş aynı zamanda iklim ve ekolojik problemlerinin çözümü, sanatın metalaştırılmış halinden, ahlaklılığın yabancılaştırılmış halinden kurtarılması, insanın uzva indirgenmediği teknolojiyle ilişkisinin tersine çevrilip yeniden düzenlenmesi ve bilimlerin sonuçlarının kötüye kullanılmasını engellemek için bir çıkış olacaktır. Yapay zekâ insanın yarattığı kendi doğal zekâsının ürünüdür. Teknolojinin de özgürleşmesi anlamına gelen toplumsal varlığın ontolojisinin özgürleşmesi, insanı kendi emeğinin ürünü olan yapay zekâ karşısında kapıldığı ve gelecek korkusuyla başat giden bu korkudan da kurtaracaktır. Felsefe Dergisi, insanlığın içinde bulunduğu derin anlam krizinden çıkış için gerekli olan yeni bir dünya tasarımının şekillenmesine bu perspektiften katkı sunmak için yayın hayatına yeniden başlamaktadır.

Felsefe Dergisi – Diyalektik Düşünce Yazıları, kendisini uzun ve zengin tarihi olan büyük diyalektik felsefe geleneği içinde görmektedir. Diyalektik bakış; formel ve içeriksel, teorik olduğu kadar pratik, tümeli de tikeli de aynı zamanda sürekli bir oluşum, her şeyi bir oluşum, varoluş, yokoluş ve yeniden varoluş olarak kavrayan, nedensel-süreçsel-sonuçsal düşünen bir bakışa sahiptir. Bu nedenle diyalektik, felsefi düşünce çerçevesinde tarihsel olarak geliştirilmiş olan en kapsamlı ve en gelişkin felsefe aracı olarak görünmektedir. Zira diyalektik Herakleitos'tan beri gösterilmeye çalışıldığı üzere doğada, toplumda ve düşüncede aynı zamanda farklı biçimlerde geçerli olan bir hareket yasasıdır. Bu nedenle *Felsefe Dergisi – Diyalektik Düşünce Yazıları*, Türkçe felsefeye öncelikle diyalektik bir bakışla katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Felsefe Dergisi
Diyalektik Düşünce Yazıları